

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS NOTARIATO ĮSTATYMO NR. I-2882 7 IR 14
STRAIPSNIŲ PAKEITIMO PROJEKTO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, įstatymo projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos notariato įstatyme (toliau – Notariato įstatymas) notaras yra apibrėžiamas kaip *valstybės įgaliotas asmuo*, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Notaras taip pat gali būti civilinių ginčų taikinimo tarpininku (mediatoriumi), kai sprendžiami ginčai. *Notariatas* – visuma notarų, kuriems pagal šį įstatymą suteikiama teisė juridškai įtvirtinti neginčijamas fizinių ir juridinių asmenų ar kitų organizacijų ir jų padalinių subjektines teises ir juridinius faktus, užtikrinti šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą.

Lietuvos Respublikoje įtvirtinta lotyniškojo notariato organizavimo sistema, būdinga civilinės (kontinentinės) teisės tradicijai. Lietuvoje notarai vykdo viešo pobūdžio funkcijas, tačiau nėra valstybės (ar savivaldybės) tarnautojai – jie verčiasi savarankiška profesine veikla, o jų funkcijas, kitą veiklą bei įgaliojimus apibrėžia įstatymai. Už įstatymų ar kitų teisės aktų pažeidimus, padarytus atliekant notarinius veiksmus, už kuriuos taikoma baudžiamoji ar administracinė atsakomybė, notaras atsako kaip valstybės pareigūnas.

Notarų profesinė civilinė atsakomybė už fiziniams ar juridiniams asmenims padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą, draudžiama privalomuoju draudimu. Notarų profesinės civilinės atsakomybės privalomojo draudimo objektas yra notarų civilinė atsakomybė už notarų, jų atstovų ir notarų biurų darbuotojų kaltais veiksmais padarytą žalą, vykdant notaro profesinę veiklą.

Už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas notaras ima atlyginimą, kurio dydį (įkainius) nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, atsižvelgdamas į Notariato įstatymo 19¹ straipsnyje nurodytus notarų atlyginimo dydžių (įkainių) nustatymo kriterijus ir suderinęs su Lietuvos Respublikos finansų ministru.

Notarų veiklos prasmė yra valstybės deleguotų viešųjų funkcijų vykdymas. Valstybė vykdo notarų veiklos priežiūrą. Notarų ir jų savivaldos institucijų veiklos tarnybinę priežiūrą atlieka Lietuvos Respublikos teisingumo ministro paskirti asmenys. Teisingumo ministerija analizuoja notarinių veiksmų ir notarų pajamų už atliktus notarinius veiksmus statistiką bei atlieka Notariato įstatyme numatytą notarų veiklos priežiūrą. Notarų veiklos priežiūra atliekama Lietuvos Respublikos teisingumo ministro nustatyta tvarka.

Vadovaudamasis Notarinių veiksmų ir notaro pajamų bei išlaidų ataskaitos pateikimo tvarkos aprašu, kiekvienas notaras kasmet Teisingumo ministerijai teikia Notarinių veiksmų ir notaro pajamų bei išlaidų ataskaitą pagal Lietuvos Respublikos teisingumo ministro nustatytą formą. Ataskaitoje nurodomas atliktų notarinių veiksmų skaičius (pagal kiekvieną jų rūšį), teisinės ir techninės paslaugos, notaro pajamos (neįskaitant notaro pajamų už duomenų registruose patikrinimą), notaro išlaidos, iš jų – leidžiami atskaitymai, mokesčiai ir notaro pajamos atskaičius išlaidas.

Tačiau, kaip parodė Valstybės kontrolės – aukščiausiosios audito institucijos – atliktas auditas „Ar užtikrinama, kad antstoliams ir notarams pavestos valstybės funkcijos būtų vykdomos efektyviai“, valstybė perdavė funkcijų vykdymą notarams, bet nesiimama pakankamai priemonių, kad šios funkcijos būtų vykdomos efektyviai: visiems Lietuvos gyventojams būtų vienodai prieinamos notarų teikiamos paslaugos ir užtikrinta, kad už jas būtų mokama pagrįsta kaina (2020-12-14 valstybinio audito ataskaita Nr. VAE-14). Valstybiniai auditoriai nustatė, kad Teisingumo ministerija nevertina, kokios sąnaudos reikalingos sukurti tinkamas antstolių ir notarų klientų aptarnavimo sąlygas ir įdarbinti reikalingos kvalifikacijos darbuotojus valstybės pavestoms funkcijoms atlikti, kokios turėtų būti antstolių ir notarų grynosios pajamos, kad būtų užtikrintas įstatymuose įtvirtintas jų ekonominis nepriklausomumas, todėl negali nustatyti ekonomiškai pagrįstus antstolio vykdymo išlaidų dydžius ir notaro atlyginimo įkainius.

Minėto audito ataskaitoje nurodyta, kad siekdami surinkti tinkamus ir pakankamus audito įrodymus, valstybiniai auditoriai audito metu ne kartą kreipėsi į Lietuvos notarų rūmus, prašydami sudaryti galimybę susipažinti su notarinio registro įrašais ir dokumentais (saugomais notarų biuruose), pagrindžiančiais apskaičiuotą notarinio veiksmo kainą. Lietuvos notarų rūmai netenkino šių prašymų ir atsisakė sudaryti galimybę rinkti audito įrodymus notarų biuruose, motyvuodami tuo, kad, jų nuomone, Valstybės kontrolei nėra įstatymais suteikti tokie įgaliojimai. Atsižvelgiant į tai, valstybiniai auditoriai negalėjo surinkti informacijos, kaip notari, taikydami teisingumo ministro nustatytus notaro atlyginimo įkainius, apskaičiuoja notarinio veiksmo kainą.

Notari savo įgaliojimus vykdo, nepaisydami valstybinės valdžios bei valdymo institucijų įtakos, ir paklūsta tik įstatymams. Taigi notarų veikla yra grindžiama *inter alia* nepriklausomumo principu.

Kartu pažymėtina, kad notaro profesija yra valstybės kontroliuojama profesija, t. y. toks viešąjį interesą užtikrinančių funkcijų – fizinių ir juridinių asmenų subjektinių teisių ir juridinių faktų juridinio įtvirtinimo, šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo – vykdymas, kai tai daro savarankiška profesine veikla besiverčiantys asmenys, o jiems šias funkcijas vykdyti perdavusi valstybė kontroliuoja, kaip jos vykdomos. Notarą skiria ir atleidžia teisingumo ministras, kuris *inter alia* prižiūri notariato veiklą. Notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, kuris turi užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Tai yra, notaras vykdo tokias funkcijas, kurių vykdymą valstybė privalo užtikrinti. Užtikrinti šių funkcijų vykdymą – viešasis interesas ir valstybės priedermė.

Valstybei perleidus tam tikrą bendruosius poreikius atitinkančią veiklą vykdyti savo kontroliuojamoms institucijoms ir jas prižiūrint, atsisakoma valstybei nebūdingų ir su valstybės valdymu nesusijusių paslaugų administravimo ir paslaugų kaštus padengia konkretus paslaugos gavėjas, o ne visi mokesčių mokėtojai. Taigi, šiuo įstatymo projektu yra siekiama Notariato įstatyme aiškiai nustatyti, jog notariato veiklos vertinimą atlieka Valstybės kontrolė Valstybės kontrolės įstatymo nustatyta tvarka.

Šiuo metu Notariato įstatyme nėra nustatyta, jog Valstybės kontrolė turi teisę gauti informaciją ir duomenis, reikalingus valstybiniam notariato auditui atlikti. Vadovaujantis Notariato įstatymu notari privalo užtikrinti notarinį veiksmų slaptumą. Pažymos apie notarius veiksmus ir dokumentai išduodami tik juridiniams ir fiziniams asmenims, kurių pavedimu arba kuriems buvo atliekami notariniai veiksmai, ar jų įgaliotiniams. Sandorio šalys, jų teisių perėmėjai ir jų teisėti atstovai gali atleisti notarą nuo pareigos saugoti notarinį veiksmų paslaptį. Notarinį veiksmų slaptumo principas taip pat įtvirtintas ir Notarų etikos kodekse.

Be kita ko, apibrėžiant notaro ir valstybės santykius, jame įtvirtinta nuostata, kad siekdamas užtikrinti viešąjį interesą, notaras, nepažeisdamas profesinės paslapties principo, turi informuoti kompetentingas valstybės institucijas apie profesinių pareigų vykdymo metu nustatytus galimus teisės pažeidimus. Be to, šiame kodekse apibrėžiant asmens duomenų apsaugos principą, numatyta, kad notaras užtikrina, kad notaro biuro darbuotojai saugotų bet kokią su asmens duomenimis susijusią informaciją, su kuria jie susipažino vykdydami savo pareigas, bei jokia forma šios informacijos neviešintų ir neplatintų, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus.

Taigi, notarinio veiksmo slaptumo principas yra įtvirtintas įsakmia įstatymine forma. Notariato įstatymo 14 straipsnis apibrėžia baigtinį sąrašą asmenų, kuriems notaras gali suteikti informaciją apie notarius veiksmus ir sąlygą, kad tokia informacija gali būti suteikta kitais Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais. Taigi, šiuo įstatymo projektu yra siekiama nustatyti, kad Valstybės kontrolė turėtų teisę gauti informaciją ir duomenis, reikalingus valstybiniam notariato auditui atlikti.

Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatyme (toliau – Valstybės kontrolės įstatymas) yra nustatytos valstybinio audito ir subjekto sąvokos, nustatytos Valstybės kontrolės pareigūnų teisės ir atsakomybė:

- šio įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad „valstybinis auditas – nepriklausomas ir objektyvus vertinimas, atliekamas aukščiausiosios audito institucijos audituojamuose subjektuose“ (10 p.), „subjektas – viešojo sektoriaus subjektas arba kitas juridinis asmuo, kuriam suteiktas ar perduotas

valstybės turtas ir (ar) kuriam viešojo sektoriaus subjektas daro lemiamą poveikį, kuriuose Valstybės kontrolė atlieka valstybinį auditą, biudžeto politikos kontrolę ir kitą veiklą, įgyvendindama šiame įstatyme nustatytus uždavinius“ (5 p.), „veiklos auditas – valstybinio audito tipas, kai vertinama audituojamo subjekto veikla ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo požiūriu“ (12 p.);

- šio įstatymo 11 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybiniai auditoriai turi teisę „savarankiškai pasirinkti audito procedūras; gauti auditui atlikti reikalingus dokumentus ir informaciją“;

- veiklos auditas apima ne tik specifines finansines operacijas, bet ir visą valdymo veiklą, įskaitant organizacinę ir administravimo sistemas. Aukščiausiosios audito institucijos atliekamas veiklos auditas yra nepriklausomas, objektyvus ir patikimas valstybės įsipareigojimų, sistemų, procesų, programų, veiklos ar organizacijų vertinimas ekonomiškumo, efektyvumo ir rezultatyvumo požiūriu bei siekiant nustatyti, ar galima pagerinti esamą situaciją (Tarptautinės aukščiausiųjų kontrolės institucijų organizacijos (INTOSAI) Limos deklaracija Dėl Audito principų gairių, priimta 1977 metais INTOSAI IX-ajame kongrese).

Taigi, šiuo įstatymo projektu siekiama sudaryti galimybes Valstybės kontrolei įvertinti, ar notariato veikla ir notarams pavestos valstybės funkcijos vykdomos efektyviai ir tinkamai.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai

Įstatymo projekto rengėjai – Lietuvos Respublikos Seimo nariai.

3. Dabartinis teisinis įstatymo projekte aptartų teisinių santykių reglamentavimas

Šiuo metu Notariato įstatyme nėra nustatyta, kad Notariato veiklos vertinimą gali atlikti Valstybės kontrolė. Pagal šiuo metu galiojančią Notariato įstatymo redakciją notarų ir jų savivaldos institucijų veiklos tarnybinę priežiūrą atlieka Lietuvos Respublikos teisingumo ministro paskirti asmenys. Teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo pareigūno reikalavimu pažymos apie notarinius veiksmus ir dokumentai išduodami dėl jų žinioje esančių baudžiamųjų ir civilinių bylų, taip pat kitais Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytais atvejais.

Valstybės kontrolės įstatyme nustatyti Valstybės kontrolės uždaviniai ir kompetencija. Vienas iš Valstybės kontrolei pavestų uždavinių yra skatinti teigiamą ir veiksmingą valstybinio audito poveikį valstybės finansų valdymo ir kontrolės sistemai bei į rezultatus ir visuomenės poreikius orientuotam viešajam valdymui (Valstybės kontrolės įstatymo 7 straipsnis). Įgyvendinant šiame įstatyme nustatytus uždavinius, Valstybės kontrolė atlieka valstybinį auditą, biudžeto politikos kontrolę ir kitą veiklą (Valstybės kontrolės įstatymo 8 straipsnis).

4. Naujos teisinio reglamentavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

Įstatymo projekte siūloma nustatyti, kad notariato veiklos vertinimą gali atlikti Valstybės kontrolė Valstybės kontrolės įstatymo nustatyta tvarka bei suteikti teisę valstybiniams auditoriams paprašius gauti informaciją ir duomenis, reikalingus valstybiniam auditui atlikti.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai, galimos neigiamos priimto įstatymo pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Priėmus įstatymų projektus, neigiamų pasekmių nenumatoma.

6. Galima priimto įstatymo įtaka kriminogeninei situacijai, korupcijai

Įstatymo projektas neturės įtakos kriminogeninei situacijai ir korupcijai.

7. Galima priimto įstatymo įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Įstatymo priėmimas neturės neigiamos įtakos verslo sąlygoms ir jo plėtrai.

8. Ar įstatymo projektas neprieštarauja strateginio lygmens planavimo dokumentams

Įstatymo projektas strateginio lygmens planavimo dokumentams neprieštarauja.

9. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą, galiojantys teisės aktai, kuriuos būtina pakeisti ar panaikinti, priėmus teikiamą įstatymo projektą

Įstatymo projektas yra suderintas su Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymu.

10. Įstatymo projekto atitiktis Valstybinės kalbos, Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymų reikalavimams ir bendrinės lietuvių kalbos normoms, sąvokų ir terminų įvertinimas

Įstatymų projektai parengti, laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo, Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymo reikalavimų, ir atitinka bendrinės lietuvių kalbos normas.

11. Įstatymo projekto atitiktis Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir Europos Sąjungos teisei

Įstatymų projektai atitinka Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus.

12. Įstatymui įgyvendinti reikalingi įgyvendinamieji teisės aktai, šių aktų rengėjai

Nėra.

13. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų pareikalaus ar leis sutaupyti įstatymo įgyvendinimas

Įstatymo projektui įgyvendinti valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų nereikės.

14 Įstatymo projekto rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Rengiant Įstatymo projektą konsultuotasi su Lietuvos Respublikos valstybės kontrole.

15. Reikšminiai įstatymo projekto žodžiai

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia įstatymo projektui įtraukti į kompiuterinę sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*: „*notariatas*“, „*valstybinis auditas*“, „*valstybinis auditorius*“.

16. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.

Teikia

Seimo narys

Mykolas Majauskas